

Спеціалізованій вченій раді ДФ 08.727.037
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, пр. Гагаріна, 26

ВІДГУК

офіційного опонента

ученого секретаря Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України, кандидата юридичних наук, старшого дослідника Петришина Олега Олександровича на дисертацію Лук'яненко Тетяни Володимирівни на тему «Теоретико-правова характеристика права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні» на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право

Насильство щодо дітей, жорстокість і нехтування їхніми інтересами завдає непоправної шкоди їх здоров'ю та гармонійному розвитку, провокує тяжкі соціальні наслідки. Особливо небезпечним для дитини є домашнє насильство, що поєднує в собі різні прояви насильницьких дій та особливо деструктивно впливає на психологічне здоров'я дитини. Такий вид насильства щодо дітей значно деформує особистість дитини та формує озлоблення до оточуючих, стає причиною самогубств.

Для України проблема насильства щодо дітей є не новою, але її негативний вплив на соціальну, демографічну та економічну ситуацію посилюється у зв'язку зі збройним конфліктом, економічною і політичною кризою, а також пандемією Covid-19.

На сьогодні Україна імплементувала більшість міжнародних документів у сфері забезпечення прав дитини. Але на практиці це не забезпечило високого рівня захисту дітей від проявів насильства. До того ж у період глобалізації, інформатизації суспільства, технологічного розвитку форми насильства щодо дітей трансформуються і примножуються, удосконалюються. Отож, актуальність обраної дисертанткою тематики не викликає сумнівів і безумовно заслуговує на підтримку.

Важливість тематики, яку обрала дисертантка обумовлена і значним науковим інтересом до неї вітчизняних вчених. Однак, як справедливо зазначає дисертантка наявні на сьогодні дослідження повною мірою не вирішили проблеми забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства, тому вони потребують глибокого теоретичного аналізу, комплексного вивчення змісту та структури, створення правових умов практичної реалізації.

Отож, об'єктивною є потреба проведення комплексних наукових розвідок

у цій сфері. У цьому контексті дисертацію Лук'яненко Т.В. можна вважати цілком актуальною та своєчасною. Ґрунтовне теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми розуміння права дитини на захист від усіх форм насильства, безумовно матиме значення як для теорії права, так і для правозастосовної практики в Україні.

Робота виконана відповідно до загальноуніверситетської теми наукових досліджень Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ «Теоретико-методологічні та прикладні проблеми державотворення та правотворення в Україні» (реєстраційний номер 0118U100436). Обрана тема дослідження пов'язана із виконанням Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 453, та Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021 (§ 18). Положення дисертації відповідають Примірному переліку та опису предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право», затвердженому Наказом МОН № 1477 від 28.12.2018 р. (с. 21 дисертації).

Аналіз змісту роботи свідчить про самостійну, завершену, аргументовану, комплексну роботу і дозволяє констатувати високий науково-теоретичний та прикладний рівень проведеного дослідження.

Зміст дисертації цілком відображає особливості та логіку предмету дослідження й передбачає ґрунтовний аналіз як теоретичних проблем з тематики дисертаційної роботи, так і низки практичних питань щодо правотворчості та правозастосування у сфері права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні.

Сформульована мета та завдання вказують на глибину наукового пошуку, його комплексний характер та новаційний підхід дисертантки до дослідження права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні. Чітко виділені об'єкт та предмет дослідження.

Належний ступінь обґрунтованості і достовірності результатів дослідження забезпечено використанням низки загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. За допомогою *історико-правового та порівняльного методів* досліджувалися основні етапи розвитку права дитини від усіх форм насильства в Україні (підрозділи 1.1, 2.1). Для з'ясування стану наукової розробки проблем реалізації права дитини від усіх форм насильства в Україні застосовувалися *порівняльний та формально-логічні методи, метод аналізу і синтезу* (розділи 1–2). З метою дослідження проблем забезпечення державою права дитини на захист від усіх форм насильства використані *логіко-семантичний метод, метод порівняння, аналізу і синтезу та формально-логічний метод* (підрозділи 3.2, 3.3). За допомогою *логіко-семантичного методу, методу порівняння, аналізу і синтезу* визначено поглиблений понятійний апарат з окресленої проблематики, а також прогалини у законодавстві щодо діяльності органів публічної влади у сфері забезпечення

права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні (підрозділи 2.1, 2.2). Використання *структурно-логічного, порівняльно-правового та класифікаційного методів* допомогло дослідити теоретико-правові питання щодо забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства в навчальних закладах, в сім'ї та у зоні воєнних дій і збройних конфліктів (розділ 3). *Системний метод* застосовано під час дослідження системи нормативно-правового забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні (підрозділ 2.2). *Порівняльно-правовий метод* сприяв вивченню зарубіжного досвіду правового регулювання права дитини на захист від усіх форм насильства та його застосування в Україні (підрозділ 2.3) (с. 22-23 дисертації).

Теоретичне значення одержаних авторкою результатів полягає у тому, що їй вдалося створити оригінальну наукову концепцію вирішення представленої проблематики. Загальні висновки логічно випливають зі змісту роботи, у концентрованому вигляді відображають основні результати дисертаційної роботи по новому розкривають природу та зміст права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні.

Дисертація є одним із перших в українській юридичній науці комплексним дослідженням права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні із використанням сучасних методів пізнання, з урахуванням вітчизняної та зарубіжної практики забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства, новітніх досягнень правової науки. Уперше: 1) досліджено право дитини на захист від усіх форм насильства з найбільш повним урахуванням його теоретико-правових, методологічних та практичних особливостей, визначено основні сучасні наукові аспекти у сфері забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні та перспективні напрями подальшого дослідження права дитини на захист від усіх форм насильства у межах комплексного міжгалузевого інституту прав людини; 2) право дитини на захист від усіх форм насильства запропоновано розглядати як закріплений в міжнародному та національному праві правовий статус дитини, комплекс її можливостей та зобов'язань держави із попередження і припинення будь-яких форм насильства у різних місцях та за різними обставинами для забезпечення нормального життя та гармонійного розвитку дитини; 3) право дитини на захист від усіх форм насильства досліджено як багаторівневу правову конструкцію, що складається з наступних головних елементів: 1) правові джерела права дитини на захист від усіх форм насильства; 2) державно-правовий механізм забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства; 3) методи пізнання та тлумачення права дитини на захист від усіх форм насильства (с. 23-24 дисертації).

Практичний характер мають пропозиції та рекомендації дисертантки про те, що гарантією ефективного забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства є законодавчо встановлений, детальний порядок такого захисту, який має бути в окремому розділі Сімейного кодексу України, присвяченому правам дитини (с. 211 дисертації).

Визначаючи перспективу наукових розробок питань утвердження права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні, авторка справедливо наголошує на проблемі небажання законодавця враховувати здобутки та пропозиції авторів спеціалізованих наукових досліджень, що негативним чином позначається на правотворчості та процесі імплементації норм міжнародного і європейського права у галузі захисту прав дитини. Для подолання цього стану необхідно: 1) поширення та публічне обговорення висновків та пропозицій комплексних міжгалузевих праць щодо вдосконалення законодавства та практики забезпечення органами державної влади права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні; 2) передбачення у методичних рекомендаціях «Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки» необхідність та обов'язковість врахування при підготовці законопроектів останніх наукових досліджень, які стосуються предмету законопроекту (с. 59, 201 дисертацій).

На увагу заслуговує положення про те, що одна з проблем, яка не дозволяє вважати нормативно-правове забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні задовільним, полягає у тому, що у сучасному українському праві спостерігається певна «розірваність» міжгалузевих і міжпредметних зв'язків, що, у свою чергу, перешкоджає вдосконаленню правового регулювання в цій сфері, заповненню прогалин і подолання колізій, реалізації на практиці визначених у законодавстві норм (с. 205-206 дисертації).

Окремої уваги заслуговує висновок здобувачки про те, що право дитини на захист від усіх форм насильства в Україні – це одночасно можливості дитини та гарантії його забезпечення з боку держави і суспільства. Межі впливу держави на забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства становлять певну дискусію щодо превалювання однієї з метадоктрин – патерналістської, протекціоністської, автономістської або субсидіарної. Для розв'язання цих наукових суперечок слід звертати увагу на зміст досліджуваного права: захист дитини від усіх форм насильства ефективний при оперативному реагуванні та припиненні насильницьких дій державними органами, створенні міцної системи профілактики насильства, що вказує на переваги патерналістської доктрини (с. 202 дисертації).

Варто наголосити на тому, що ряд положень дисертації відзначаються науковим і практичним значенням: у науково-дослідній сфері – для подальшого вивчення проблематики права дитини від усіх форм насильства в Україні та вдосконалення механізмів його забезпечення; у нормотворчій діяльності держави – як теоретичний матеріал для визначення загальних закономірностей при підготовці й прийнятті нормативно-правових актів, що регулюють право дитини на захист від усіх форм насильства в Україні; у сфері правозастосування – у практичній діяльності органів публічної влади, зокрема під час забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні; у навчально-методичному процесі – при підготовці підручників, навчальних посібників, розробці навчальних програм та методичних рекомендацій, а також при викладанні таких навчальних дисциплін як «Теорія держави і права»,

«Актуальні проблеми теорії держави і права», «Теорія та практика правозастосування», «Міжнародний захист прав людини», «Практика Європейського суду з прав людини» тощо; в інформаційно-аналітичній сфері – для розповсюдження інформації про право дитини на захист від усіх форм насильства в Україні серед учених, посадових осіб органів державної влади, представників громадянського суспільства тощо.

Стиль, в якому написано роботу, характеризується лаконічністю й обґрунтованістю при викладі думок, внутрішньою логікою. Структура і зміст роботи свідчать про цілісність дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, що об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота завершується сформульованими висновками, пропозиціями щодо удосконалення чинного законодавства України, а також визначенням перспективних напрямів подальших наукових розробок.

Висновки до роботи повною мірою відображають результати здійсненого дослідження. Вона спирається на широке коло нормативних джерел і наукової літератури різними європейськими мовами (249 позицій).

Основні теоретичні положення і висновки дослідження відображено у 13 наукових працях, з яких: 4 – статті у наукових фахових виданнях України, 1 – стаття в зарубіжному виданні, 8 – матеріали конференцій.

Поряд із вищезгаданими надбаннями у роботі як і у будь-якому новому теоретичному дослідженні складної та багатоаспектної наукової проблеми, що відображає певний творчий потенціал, містяться положення, які видаються недостатньо обґрунтованими, принаймні дискусійними:

Загалом позитивно оцінюючи рецензовану працю Лук'яненко Т.В., акцентую увагу на окремих суперечностях, які потребують додаткової аргументації або спеціальних пояснень під час захисту дисертації.

1. Аналізуючи зміст дисертації робимо висновок, що авторка підтримує ідею удосконалення забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства через наскрізну імплементацію відповідного універсального міжнародного механізму та міжнародних підходів до протидії насильства щодо дитини. Також авторка пропонує рецепцію міжнародного конвенційного механізму забезпечення вказаного права та міжнародного контрольного механізму. Обґрунтуйте, яке місце та значення національного механізму забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства? Крім того, підкреслюючи неможливість повного калькування зарубіжних підходів, якими критеріями авторка пропонує керуватися при їх виборі?

2. В контексті дослідження забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства цікавим і необхідним для розкриття є питання гарантування такого права. В дисертації гарантії не отримали комплексної наукової уваги, але важливість їх наукового осмислення не викликає сумнівів. Вважаю, що дисертація була б довершеною при наявності окремого підрозділу, присвяченого

гарантіям права дитини на захист від усіх форм насильства. Отож, бажано конкретизувати їх систему під час публічного захисту.

3. Дисертантка зазначає, що істотний вплив на розвиток міжнародно-правових стандартів прав дитини чинять постанови Європейського суду з прав людини. Також, акцентує увагу на сформованій практиці Європейського суду з питань щодо захисту прав дітей, але в тексті дисертації майже не звертається до аналізу відповідних рішень. При цьому, неодноразово зауважує на необхідності їх використання на національному рівні. Конкретизуйте ключові рішення, що пов'язані із захистом дитини від насильства.

4. На думку дисертантки, практика захисту дітей від усіх форм насильства в нашій країні є вкрай незадовільною через недостатню рецепцію положень міжнародного права в частині протидії насильству щодо дітей. А складнощі у нормативно-правовому забезпеченні права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні утворюються внаслідок недостатньої рецепції положень міжнародних угод. Однак, вирішити практичні проблеми забезпечення цього права шляхом лише імплементації міжнародних стандартів неможливо. Обґрунтуйте, які саме прикладні проблеми Ви пропонуєте вирішити такими засобами?

5. Авторка зазначає, що в останній час правова наука опікується проблематикою інформаційного насильства. Його поява є реакцією на стрімке розповсюдження інформаційних технологій, а відтак проблематика попередження інформаційного насильства повинна більш активно розроблятися вітчизняною наукою та ставати предметом законотворчості. Враховуючи, що чинне національне законодавство не закріплює такої форми насильства, зупиніться детальніше на його характеристиці з акцентом на співвідношенні з фізичним, економічним, психологічним та сексуальним насильством.

Однак, висловлені зауваження істотно не впливають на загальну високу оцінку дисертаційної роботи та носять дискусійний характер, тим більше, якщо мати на увазі фундаментальність проблематики, яка досліджується здобувачкою.

Висновок. Подана дисертація є самостійною завершеною науково-дослідною роботою, в якій отримані нові, науково обґрунтовані результати, що вирішують важливе теоретико-правове завдання юридичної науки. Зміст дисертації Лук'яненко Тетяни Володимирівни на тему «Теоретико-правова характеристика права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні» відповідає спеціальності 081 «Право».

Отже, можна зробити висновок, дисертація Лук'яненко Тетяни Володимирівни на тему «Теоретико-правова характеристика права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні» є завершеною науковою працею, в якій отримане нове і сучасне розуміння права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні за своєю актуальністю, новизною постановки та вирішенням досліджених проблем, теоретичним рівнем і практичною корисністю, достовірністю і обґрунтованістю одержаних результатів відповідає

вимогам, що встановлені Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та Постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 № 167 «Про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами), а його автор – Лук'яненко Тетяна Володимирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Учений секретар

Науково-дослідного інституту

державного будівництва та

місцевого самоврядування

Національної академії

правових наук України,

кандидат юридичних наук, старший дослідник

Олег ПЕТРИШИН

